



GÖTEBORGS UNIVERSITET

**Pedagogers uppfattningar av möjligheter respektive
begränsningar med tecken som stöd i förskolan**

Pearly Narusek

Program och/eller kurs: LAU 390
Handledare: Magnus Levinsson
Examinator: Ulla Berglindh
Rapportnummer: VT14 – 2910 – 104

Sammanfattning

Examensarbete inom lärarprogrammet LP01

Titel: Pedagogers uppfattningar av möjligheter respektive begränsningar med tecken som stöd i förskolan

Författare: Pearly Narusek

Termin och år: VT 2014

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Magnus Levinsson

Rapportnummer : VT14 – 2910 – 104

Nyckelord: Tecken som stöd, TSS, positiv interaktion, möjligheter med TSS, begränsningar med TSS, TSS i förskolan

Syfte: Min studie tar fasta på Nygrens (2009) infallsvinkel att Tecken som stöd (TSS) ger många positiva effekter på kommunikation, inlärning och samspel. Det som skiljer min studie från hennes är att den breddas för att undersöka vilka effekter TSS har på alla barn och vuxna i verksamheten. Detta grundas på utsagan som Eriksson och Åslunds (2011) lyfter fram i sin studie där en pedagog säger att TSS är ett bra verktyg för både barn och pedagoger.

Frågeställningar

- Vilka möjligheter respektive begränsningar finns det med att använda TSS i förskolans verksamhet?
- Hur kommer dessa möjligheter respektive begränsningar till uttryck för barnen, pedagogerna och i samspelet dem emellan?
- Kan TSS fördjupa lärande och utvecklingen ur mer än ett språkligt hänseende för både barn och pedagoger?

Teori: I bakgrunden definieras vad teckenspråk, TSS, språkstörning, språksvårighet och relaterade begrepp inom området innebär. Därefter går stödet för TSS i läroplanen, tidigare forskning kring TSS samt dess effekter på språkutvecklingen igenom.

Metod: Den forskningsmetod som använts är härledd ur ett fenomenografiskt perspektiv. Den primära datainsamlingsmetoden är ostrukturerade frågeformulär som lämnats till valda förskolor. Ostrukturerade frågeformulär består av öppna frågor där deltagare skriftligt kan formulera sina svar. När deltagarna haft två veckor på sig att bearbeta frågorna samlades dessa in och fenomenografiska kategorier bildades av erhållna svar.

Resultat: Undersökningen visar att alla har nytta av TSS, främst ur interaktionellt perspektiv. TSS ger upphov till positiv interaktion i gruppen genom att kommunikationen förbättras, barn och pedagoger blir mer uppmärksamma på den de kommunicerar med och TSS förstärker båda parter fokus på verksamheten. De som använder tecken som stöd tränar dessutom sin finmotorik och sitt minne.

Barnen får också ytterligare en möjlig väg att göra sig hörda vilket kan vara extra viktigt för tysta barn.

Pedagogernas svar visar att de genom att använda tecken som stöd i förskolan skapar en djupare förståelse för och ett nytt synsätt på barnen.

Förord

Denna uppsats är ett examensarbete skrivet vid Göteborgs universitet under våren 2014. Processen av hela arbetet har varit intressant, utvecklande och har givit mig en fördjupad förståelse av tecken som stöd.

Jag vill tacka flera personer som har hjälpt mig under processen med att skriva denna uppsats. Först vill jag tacka de pedagoger som delat med sig av sin tid och sina tankar kring tecken som stöd. Utan er hade det inte varit möjligt att genomföra denna undersökning.

Min handledare Magnus Levinsson som alltid funnits till hands när jag har behövt ett bollplank och som lagt ned mycket tid på att läsa och kommentera mitt arbete.

Till min språkhandledare och korrekturläsare Robert Wennerberg som har lagt ned mycket tid och tålamod i att språkgranska mitt arbete.

Göteborg 2014-05-25

Pearly Narusek

Innehållsförteckning

Sammanfattning

Förord

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund	2
Begreppsförklaringar.....	2
Språksvårigheter och språkstörning	5
Tal- och språkstörning	5
Språksvårighet.....	6
Kommunikation och språkstörning ur ett vidare perspektiv	6
Vikten av varierad kommunikation	6
TSS i läroplanen säger.....	7
Tidigare forskning om TSS	7
Pedagogernas praktik	8
Pedagogernas utbildning och användning av TSS	8
En modell för att välja tecken	9
Hur nya tecken kan föras in i verksamheten	9
Nackdelar med TSS.....	9
Pedagogernas motiv för att använda TSS.....	10
Språkutveckling är avgörande för självkänslan	10
TSS förstärker och kompletterar talspråket.....	10
TSS gör det möjligt att utveckla språket i sin egen takt.....	11
En metod för alla barn?	12
Vad säger experterna om TSS?.....	12
TSS som inkluderande arbetssätt	12
Skäl att använda TSS.....	13
Syfte och frågeställningar	14
Frågeställningar	14
En fenomenografisk ansats och metod	15
Urvalsgrupp.....	16
Genomförande av datainsamling.....	16
Frågeformuläret och dess utformning	16
En intervju	17
Personliga besök på avdelningarna	17

Bearbetning och analys	19
Forskningsetiska principer	19
Tillförlitlighet	21
Reliabilitet	21
Validitet	22
Generaliserbarhet	22
Resultat	24
Möjligheter för pedagogerna	24
Det skapar förståelse och ett nytt synsätt	24
Ökat fokus på verksamheten	25
Självkänsla hos pedagogerna	25
Tränar finmotorik och minne.....	26
Möjligheter för barnen	26
Språkutveckling.....	26
Alternativa kommunikationsvägar	27
Förbättrad självkänsla	27
Interaktionella möjligheter	28
Djupare förståelse mellan pedagog och barn	28
Ökar ögonkontakt och uppmärksamhet.....	28
Utvecklande och lustfyllt lärande.....	29
Möjligheter för föräldrar	29
Ökat engagemang	30
Ny roll för barnen i hemmet	30
Begränsningar.....	30
Motoriska svårigheter.....	30
Tidsbrist.....	31
Bristande utbildning	31
Diskussion	33
Metoddiskussion.....	33
Resultatdiskussion	34
Slutsatser	35
Förslag på fortsatt forskning	37
Referenser	38
Bilaga 1: Undersökningsfrågor	41
Bilaga 2: Material som används i förskolan	48
Bilaga 3: AKK ett jämförande exempel	49
Bilaga 4: För mer information om teckenkurs	50

Inledning

När jag vikarierade på en flerspråkig förskola i Göteborg såg jag att de använde Tecken som stöd (TSS) i sin kommunikation med barnen. Detta väckte min nyfikenhet och mitt intresse. I verksamheten på småbarnsavdelningen blev barnen mer intresserade och nyfikna när TSS användes. De vågade uttrycka sig fritt och personalen berättade att de upplevde att barnen uttrycker mer tankar och känslor än innan de började använda TSS. Personalen uppgav att de börjat använda TSS för att stödja barnens språkutveckling.

På min sista VFU såg jag att även barn som har ett utvecklat språk blev mer intresserade av att använda TSS i den dagliga verksamheten. Detta väckte frågor hos mig. Är det verkligen bara barn som har språksvårigheter som har nytta av TSS? Personalen på avdelningarna verkade också engagerade i arbetet med tecken. Även detta väckte frågor. Kan det vara så att även de vuxna blir mer engagerade i arbetet med eleverna om TSS används i verksamheten?

Jag började undersöka vad som skrivits tidigare om TSS och blev snabbt övertygad om att det är väl belagt att TSS hjälper barn med språksvårigheter av olika slag, se bakgrund avsnittet Språksvårighet och språkstörning. Dock kunde jag inte hitta speciellt mycket underlag vad gäller effekterna på barn som inte har språksvårigheter. Detta nämns bara i förbifarten i de rapporter jag gick igenom vilket tas upp mer ingående under rubriken tidigare forskning. Ingen av rapporterna rör forskning som inriktade sig på eventuella positiva effekter TSS har på pedagogerna i förskolan.

Med utgångspunkt i mina erfarenheter från förskolan och den genomlästa litteraturen som rör ämnet tecken som stöd i förskolan började jag se vilken inriktning som var lämplig på denna undersökning. Jag tyckte mig ha sett positiva effekter på barnen av TSS och detta gällde även för pedagogerna i verksamheten. De upplevde att det var roligare, de blev mer intresserade och de vuxna och barnen fick bättre kontakt med varandra. Detta är däremot inte belagt i forskning. Föreliggande uppsats kom således att inriktas på denna brist som enligt mina eftersökningar förefaller finnas i tidigare forskning på området. Det övergripande syftet med uppsatsen är att kartlägga på vilka sätt TSS fungerar i verksamheten ur både positivt och negativt hänseende. Samt att studera på vilka sätt TSS kan fördjupa och förbättra inläringen hos barnen.

Bakgrund

I denna del definieras till att börja med vad teckenspråk, TSS, språkstörning, språksvårighet och relaterade begrepp inom området innebär. Därefter går stödet för TSS i läroplanen, tidigare forskning kring TSS och dess effekter på språkutvecklingen igenom. Slutligen tas praktiska konsekvenser på verksamheten till följd av användning av TSS upp.

Begreppsförklaringar

Teckenspråk

Teckenspråk utvecklades från början för att göra det möjligt för döva och personer med hörselnedsättningar skall kunna göra sig förstådda. Det finns två grupper av döva. Personer som har varit döva från födseln och så kallade vuxendöva. Det som skiljer grupperna åt är att de vuxendöva redan har hunnit skaffa sig ett verbalt språk innan de blev döva. De dövas teckenspråk är modersmålet för personer som fötts döva. Eftersom denna grupp inte har ett tidigare verbalt språk har teckenspråket sin egen grammatik och struktur som inte följer den talade svenskan. Språket är helt visuellt och är det som menas med definitionen teckenspråk. Vuxendöva och personer som har hörselnedsättningar på olika nivåer använder också teckenspråk. För dessa grupper är teckenspråket en ersättning för verbal kommunikation. De hade redan ett etablerat verbalt språk som de kompletterar med ett nytt, annorlunda sätt att kommunicera, teckenspråk (Nationalencyklopedin, u.å.).

Nationalencyklopedin uppger vidare att teckenspråk inte är internationella. Det finns med andra ord ett svenskt teckenspråk som skiljer sig avsevärt från andra länders teckenspråk.

Det är mycket vanlig missuppfattning bland hörande men så är det alltså inte. Tecken varierar väldigt mycket från land till land även inom det egna landet kan det vara olika tecken för samma sak man skulle kunna säga att det är en form av dialekt. Olika varianterna på tecken dyker ofta upp i de olika dövskolorna. Teckenvarianterna, dialekterna är inte lika tydliga som talspråkets dialekter. Det är bara enstaka teckenvarianter och inte själva sättet, rytmen i språket så som de talade dialekterna kan vara. Döva runt om i Sverige har inga som helst problem att förstå varandra. (Helmersson, u.å, s. 1)

Teckenspråksanvändare

Vilka grupper av användare av teckenspråk finns då? De som är födda döva, vuxna som blivit medicinskt döva och personer som är stumma använder teckenspråk. De som har hörselnedsättningar i olika nivåer har ofta ett etablerat verbalt språk och dessa grupper använder teckenspråk som ett komplement till det verbala språket. I Sverige använder alla dessa grupper det svenska teckenspråket. (Sveriges Dövas Riksförbund, 2011)

Svenska med teckenstöd

Min undersökning handlar om Tecken som stöd (TSS) som är en typ av svenska med teckenstöd. För att komplettera bilden redogörs även för och tecken som alternativ kompletterade kommunikation (TAKK) vilket är en annan variant av svenska med teckenstöd. I grunden är det samma sak, men kallas för olika saker beroende på målgrupp. De använder alla svenskt teckenspråk men de skiljer sig från de dövas teckenspråk. Skillnaden är att svenska med teckenstöd är baserat på talspråksgrammatik eftersom det används som komplement till verbal kommunikation. Svenska med teckenstöd vänder sig inte till döva barn utan till hörande barn med tal – eller språkstörning och barn som har svårt att lära sig tala. (Sveriges Dövas Riksförbund, 2009)

Tecken som stöd (TSS)

TSS används ofta av vuxendöva som redan har ett etablerat talspråk. Tecknen fungera som en språkbrygga. När personalen på förskolan väljer att använda TSS beror detta ofta på bakomliggande språksvårigheter hos barnen på avdelningen. Pedagogerna väljer då att hitta en annan väg att nå barnet för att stödja språkutvecklingen. Detta synsätt stödjer Arnqvist (1993) när han nämner att språket och talet inte bör betraktas isolerat var för sig utan ses som två aspekter av målet det vill säga att kommunicera.

Trygg Heister (2010) nämner att tecken kan användas som en brygga mellan modersmålet och det svenska språket hos personer som har ett annat modersmål än svenska. Tecknen lärs in på svenskt teckenspråk via elevernas modersmål och kan därmed överbrygga språkbarriären till andra barn eftersom tecknet är samman för alla barn på förskolan oavsett språkgrupp. Tecknen användes alltså som stöd i språkinläringen.

Tecken till tal (TTT)

Meningen är att skapa tal och med hjälp av tecken. När talet väl är etablerat är det meningen att teckensystemet skall försvinna. Detta sätt att använda teckenspråk är inte längre aktuell (Ernklev, 2013).

Teckenspråk är ett komplett språk medan användning av tecken enligt TTT bara är ett temporärt verktyg i tillägnandet av ett verbalt språk, till skillnad mot TSS som är en kvarstående kompletterande kommunikationsväg (Tisell, A. 2003, 15 mars).

Tecken som alternativ och kompletterande kommunikation (TAKK)

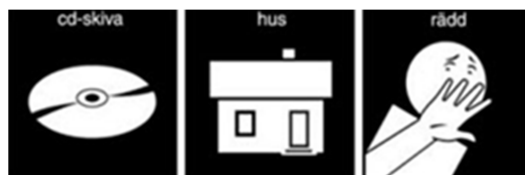
För hörande barn med risk för språkstörning finns många olika metoder för att underlätta kommunikation. Hit räknas personer med diagnoser inom autismspektrat, cp-skador m.m. TAKK underlättar språkförståelse. För dessa grupper används olika typer av alternativ kompletterande kommunikation (AKK) som Pictogram, Bliss och Tecken. Detta är ursprunget till beteckningen Tecken som alternativ och kompletterande kommunikation (TAKK) (Tisell, 2009).



Figur 1¹ Bilden ger en översikt av olika grupper med funktionsnedsättningar som har behov av AKK för att kunna utveckla en fungerande kommunikation med sin omgivning.

TSS är inriktat på tal med tecken som stöd. TAKK däremot är inte primärt inriktat på att stödja och förstärka talspråket utan att finna sätt att kommunicera med individer som har stora brister i sitt talspråk eller som saknar ett fungerande talspråk (Hörselboken, 2014).

¹Figur 1: <http://www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Sprak-och-kommunikation/Alternativ-och-kompletterande-kommunikation/> - hämtad 2014-05-10



Figur 2² Exempel på pictogram.

Pictogram är en metod att kommunicera med bilder. Det är uppbyggt av vita bilder på svart bakgrund för att vara lätt uppfattbara även för personer med synnedsättningar. När pictogram används byggs inte fullständiga meningar utan kommunikationen sker utifrån enskilda bilder.



Figur 3³ Exempel på Bliss.

Bliss är grafiska representationer av ord som används för att bygga meningar. Symbolerna är svarta mot en vit eller färgad bakgrund. Används färgade bakgrunder varierar färgen efter vilken typ av symbol som visas.

Ett jämförande exempel på AKK återfinns i bilaga 3.

Språksvårigheter och språkstörning

Ofta när svenska med teckenstöd diskuteras tas också språksvårigheter och språkstörning upp i samma sammanhang. Detta avsnitt definierar därför vad som menas med dessa båda begrepp.

Tal- och språkstörning

Tal- och språkstörning är när barn har svårt att uttrycka sig i tal beroende på olika fysiska faktorer som bristande mun och tungmotorik. Personer med tal- och språkstörningar har svårt att producera ljud som leder till tal. I många fall kontaktas en logoped för att barnet skall få hjälp att hantera dessa svårigheter. Exempel på tal och språkstörningar är stamning och läspning (Arnqvist, 1993).

²Figur 2: <http://www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Sprak-och-kommunikation/Alternativ-och-kompletterande-kommunikation/Grafisk-AKK/Pictogram/> - hämtad 2014-05-10

³Figur 3: <http://www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Sprak-och-kommunikation/Alternativ-och-kompletterande-kommunikation/Grafisk-AKK/Bliss/> - hämtad 2014-05-10

Språksvårighet

Språksvårigheter är enligt Arnqvist (1993) när barn har svårt att förstå eller uttrycka sig i tal, så kallad dysfasi. Denna svårighet kan bero på bristande kunskaper i språket eller att barnet har svårt att komma ihåg ljuden som skall sammanfogas till en mening. Språkljudens utformning kan också vara en faktor som utgör en språksvårighet till exempel "följe" blir "sölje", "katt" blir "tatt". Personer med en språkstörning tar ofta enbart till sig delar av informationen som de får till sig genom språket och ser därmed inte helheten (ibid.).

Arnqvist lyfter också bristande grammatik, syntax och semantik som viktiga faktorer vad gäller språksvårighet. Barnet använder t.ex. inte fullständiga meningar utan enbart de betydelsebärande orden, t.ex. bil sönder laga, hungrig äta eller sätter samman meningarna på ett felaktigt sätt t.ex. vill pussla jag. När denna typ av svårigheter skall hanteras kan specialpedagog, språkpedagog, logoped eller audiolog vara till stor hjälp (ibid.).

Kommunikation och språkstörning ur ett vidare perspektiv

Språksvårigheter kan betraktas på olika sätt beroende på vilken nivå språksvårigheterna är (Arnqvist, 1993). Pedagogerna strävar efter att möta barnens behov med en lösning som passar det specifika behovet. För att pedagogen skall kunna möta barnet behövs observation av språksvårigheterna och en analys av dessa observationer. Analysen genomförs både individuellt och i arbetslaget. Olika perspektiv undersöks för att hitta ett lämpligt material eller en lämplig metod för att stödja barnets utveckling. Detta stöder Arnqvist (1993, s. 124) när han säger att "Det kan vara viktigt att se språk och talstörningen som ett relativt problem och inte som ett absolut. Ett relativt synsätt innebär att man tar hänsyn till de krav som situationen ställer på barnets språkbehandling."

Vikten av varierad kommunikation

Enligt Bjar och Liberg (2003) vill alla människor kommunicera för att bli förstådd och kunna uttrycka sina behov och tankar. Kommunikation är alltså ett grundläggande behov som vi alla har. Förskolebarnen har samma behov av att bli bemötta på ett positivt sätt i sin kommunikation med omgivningen. I förskolan samtalar personalen med barnen, använder ordlekar och ramsor med mera. Kommunikationen sker på olika sätt och bekräftar barnen i den vardagliga verksamheten. Dessa aktiviteter förbättrar barns förståelse av språket och

samhället (Arnqvist, 1993). Att pedagogerna på detta sätt möter barnen i deras behov av delaktighet och kommunikation förbättrar deras språktilläggnan och motiverar dem i sina ansträngningar att förbättra sitt språk (Rygvold refererad i Arnqvist, 1993).

Det är viktigt att relatera barnens språk till deras utveckling. I förskolan tittar pedagogerna på barnets utveckling och jämför detta med vad individen förväntas kunna vid en viss ålder. Ser personalen då att barnet har språkliga svårigheter arbetar de mer med de färdigheter som barnet behöver tillägna sig (Bjar & Liberg, 2003).

TSS i läroplanen säger

Läroplanen nämner inte TSS direkt. Den närmaste formuleringen är arbetslagets ansvar att: ”ge barn möjlighet att utveckla sin förmåga att kommunicera, dokumentera och förmedla upplevelser, erfarenheter, idéer och tankegångar med hjälp av ord, konkret material och bild samt estetiska och andra uttrycksformer” (Skolverket 2010, s.11). Detta uttrycker grundläggande värden som väl harmonierar med ett införande av TSS i verksamheten. Förskolelärare har ett ansvar att varje barn får sina behov respekterade och tillgodosedda. De är ansvariga för att få barnen att uppleva sitt eget värde och förskolläraren ska även stimulera och utmana barnen i deras språk och kommunikationsutveckling.

Tidigare forskning om TSS

Tidigare forskning kring TSS visar att barn som får stöd av TSS knäcker skriv- och läskoden vid tidig ålder (Granberg och Wennberg, 2009). Barnen har en större möjlighet att uttrycka sina tankar och känslor. De kan uttrycka sig genom tecken även om talspråkets begrepp ännu inte är färdigutvecklade.

Många säger att TSS är en metod för att kommunicera medan andra säger att det är ett sätt att kommunicera. Här finns en skillnad i synsätt. När TSS ses som ett sätt att kommunicera läggs betoningen i själva tecknandet. Med detta synsätt blir TSS i praktiken synonymt med teckenspråksanvändning. När TSS betraktas som en kommunikationsmetod läggs istället tonvikten vid tillvägagångssättet i TSS. Nya kanaler för kommunikation öppnas genom att ge barnen möjligheter att använda flera olika parallella vägar att kommunicera.

Pedagogernas praktik

I detta avsnitt redogörs kort för faktorer som påverkar pedagogernas användning av TSS i förskolan. Vidare lyfts faktorer som kan utgöra hinder i införandet av tecken som stöd i verksamheten. Slutligen tas en del praktiska aspekter upp kring hur nya tecken införs i vardagen.

Pedagogernas utbildning och användning av TSS

Lärarstudenterna Johansson och Persson (2005) nämner i sitt examensarbete ”Tecken som stöd i förskolan” att utav nio förskolelärare som har blivit intervjuade trodde fem att TSS är bra för alla barn. Resultaten från studien visar dock att TSS inte används fullt ut. Resten av pedagogerna använder sig sällan av TSS och då enbart för de barn som har olika former av språksvårigheter. Johansson och Persson konstaterar att det är lite motsägelsefullt när mer än hälften av pedagogerna själva påstått att TSS är bra för alla barn. Urvalet i undersökningen bestod av förskollärare som hade gått olika utbildningar och hade olika syn på hur tecken bör användas i verksamheten. Deras kunskaper om TSS berodde dels på eget personligt intresse, dels på hur kunskaperna kring TSS förvärvats. För att TSS ska fungera i verksamheten handlar det om att pedagogerna i arbetslaget har tillräckliga kunskaper om tecken och att tecken används så ofta som möjligt i den vardagliga verksamheten.

Thomasson (2009) säger att det finns flera faktorer som påverkar när pedagogerna använder sig av TSS som till exempel:

- Situationen pedagogen befinner sig i
- Ord som används i den aktuella situationen
- Pedagogens utbildning i och erfarenhet av TSS
- Vilka barn pedagogen arbetar med
- Pedagogens inställning till av att använda tecken.

Resultaten av Thomassons undersökning visade sig att även om pedagogerna var positiva till att använda TSS används tecken främst till barn som har särskilt behov av det. ”Det kanske är så att pedagogerna behöver mer utbildning i teckenkommunikation för att tecknande ska utvecklas naturligt i flera situationer på förskolan” (Thomasson, 2009, s. 22)

Beroende på pedagogernas bakgrund, utbildning och kunskap används TSS olika mycket och på olika sätt (Glaas & Jansson, 2013).

En modell för att välja tecken

Eriksson och Åslund (2011) lyfte i sitt examensarbete fram en förskoleavdelning som hade en medveten strategi för val av tecken för att underlätta barnens inläring och minska risken för sammanblandning av tecken. Pedagogerna väljer ut tecken ur olika kategorier långt ifrån varandra så att barnen en vecka till exempel lär sig en färg, ett djur, en frukt och en känsla. Detta gör att barnen inte blandar ihop tecknen lika lätt som om flera färger lärs in samma vecka. De sänker även tempot så att alla barn hinner med. När tecken som stöd används i verksamheten är det av största vikt att barnen inte stressas. . Materialet som pedagogerna använder anpassas efter barnens behov, se exempel i bilaga 2. Vidare berättade en intervjuad pedagog i Eriksson och Åslunds arbete att alla barn, även de med rikt språk, tycker att det är roligt att lära sig tecken. Det blir en utmaning för barnen.

Hur nya tecken kan föras in i verksamheten

Det finns olika sätt att införa tecken i förskolans vardag enligt Johansson och Persson (2005). Några modeller är att personalen väljer tecken, att tecken väljs tillsammans med barnen eller barn får önska vilket tecken som ska vara med på dagens- eller veckans tecken. Pedagogerna försökte även få föräldrar att lära sig tecken genom att sätta upp lappar i hallen så att föräldrarna ser vilket tecken som barnen tränar på just den dagen eller veckan. Vidare hade pedagogerna en samling som inriktats på teckenträning. Pedagogerna eller barnen visade tecken och resten gissade vad tecknet betyder. Barnen visade intresse för TSS och därför togs fler tecken in i verksamheten på dessa förskolor. Intresset för TSS måste finnas bland personalen för att driva processen vidare. Tecknandet avstannar om personalen tappar intresset. Pedagogernas vilja att lära TSS spelar en viktig roll i själva förberedelsen i att kunna tecken i fall de får nya barn som behöver detta (Johansson & Persson, 2005).

Nackdelar med TSS

Johansson och Persson (2005) tog upp nackdelar som pedagogerna såg. Ur personalens perspektiv är den viktigaste nackdelen att TSS ökar arbetsbördan för pedagogerna. Vissa föräldrar reagerade negativt när de fick reda på att avdelningen börjat använda TSS.

Föräldrarna var oroliga att det kanske var något fel med deras barn och trodde även att språket inte kommer att utvecklas om en alternativ kommunikationsmetod används (Johansson & Persson, 2005).

I Eriksson och Åslunds (2011) undersökning ser personalen inga nackdelar med att använda TSS förutom det fysiska handhavandet under till exempel bokläsning. De ser dock lösningar på dessa problem. Med hjälp av notställ fungerar det till exempel bra att läsa bok samtidigt som pedagogen tecknar. Flanosagor gör att tecknandet blir lättare. En annan pedagog ansåg att det som är svårt med TSS är den motoriska delen för vissa barn. Pedagogen såg dock positivt på TSS eftersom det underlättar för barnet att bli förstådd (ibid.).

Pedagogernas motiv för att använda TSS

I detta avsnitt studeras motiven till varför pedagogerna väljer att börja använda tecken som stöd i förskolan. Det vanligaste motivet att börja med TSS är att det finns barn med tal- och språkstörningar i gruppen.

Språkutveckling är avgörande för självkänslan

Johansson och Persson (2005) hävdar också att deras undersökning visar att TSS kan stimulera språkutvecklingen samt ge självkänsla och självförtroende hos barnet. En av förskollärarna såg hur barnen genom TSS plötsligt fick ett sätt att samspela, medan en annan pedagog belyste hur glada barnen blev av att bli förstådda. Granberg och Wennberg (2009) lyfter i sitt examensarbete, "TSS – Ett stöd för alla barns språkutveckling?" fram de medverkande förskollärarnas åsikt att det är viktigt för barnens självkänsla att träffa andra barn med språksvårigheter för att de inte skall känna sig ensamma med sina svårigheter.

TSS förstärker och kompletterar talspråket

Granberg och Wennbergs (2009) forskning visar att TSS tydliggör och förstärker språket. I och med att tecken som stöd är visuellt så förstärker det talspråket. Det synliggör ordet och är ofta logisk beskrivande, som till exempel för ordet "mjölk". Tecknet för mjölk visar hur en person gör för att mjölka en ko. Pedagogerna i olika förskolor tyckte att TSS är en metod för barns språkutveckling och ses som ett hjälpmedel i barns språkinläring. Vidare märkte Granberg och Wennberg skillnad i hur pedagogerna använder TSS. Fyra utav sex pedagoger som intervjuades tyckte att tecken som stöd främjar alla barns språkutveckling. Två av sex

intervjuade pedagoger använder TSS enbart till barn som har språkstörning. De anser att det finns positiva konsekvenser av att aktivt använda TSS. Dels stimuleras barnens språkutveckling och pedagogerna har också sett att barnen lättare lyckas knäcka skriv- och läs koden i tidig ålder. ”I de fall där TSS används främst till språkstörda barn tror vi ändå att alla barn främja av detta användande vilket även pedagogerna uppgav” (a.a., s. 19).

TSS gör det möjligt att utveckla språket i sin egen takt

På en annan förskola där Eriksson och Åslund (2011) genomförde intervjuer pratade de med en i personalen som hade tidigare erfarenhet av TSS genom en teckenspråkskurs under gymnasiet. Denne började använda tecken när ett barn med språksvårigheter började på förskolan. När pedagogerna på avdelningen såg att TSS var en väldigt bra metod, började de använda mer TSS under samlingen, i rim och ramsor, sånger och även när de var utomhus. Ett stöd pedagogerna använde var en pärm med bilder på hur tecken används i vardagen. Bilderna är placerade i verksamhet där de är tillgängliga för barnen. Pedagogerna uttryckte att TSS är ett bra redskap i förskolan både för barn och pedagoger. De menar att barnen får en helt ny upplevelse av kommunikation något som berikar samspelet även för små barn som ännu inte börjat prata, att tecken fungerar som ett annat uttrycksätt innan själva ordet kommer. Frustrationen hos barnet försvinner dessutom när det blir förstått med hjälp av TSS. ”Man ser även till varje enskilt barns behov att barnen får utvecklas i sin egen takt” (a.a., s. 17).

Eriksson och Åslund (2011) intervjuade en förskolelärare från en annan förskola som började arbeta med TSS efter förskolläraryt utbildning och lärde sig grunderna i TSS genom självstudier. För denne pedagog var det ett lärorikt och roligt arbetssätt. Hon undrade varför andra verksamheter inte använder TSS. Hennes åsikt var att TSS ska användas för att det ger barnen en chans att uttrycka känslor som finns inombords. Hon lyfte också upp att TSS är en bra hjälp för barn som ännu inte har språket. Det ger barn en möjlighet att visa vad de vill och vad de menar, vilket en annan pedagog på samma förskola ser som en viktig del i språkutvecklingen. Vidare menar Eriksson och Åslund att genom att lära sig att teckna och kommunicera med andra barn så blir barnet stolt. En fördel med TSS är också att barn få möjlighet att utveckla språket i sin egen takt. Pedagogerna får också en medvetenhet om att vissa barn kan ha finmotoriska svårigheter. Erfarenheter från studien bekräftar att TSS representerar en stor del av språkutvecklingsmålen i läroplanen (ibid.).

En metod för alla barn?

Eriksson och Åslund (2011) sammanfattade sin studie med att hävda att alla pedagogerna som de intervjuat är engagerade i TSS. De delar också en övertygelse om att TSS är en metod som gagnar alla och som borde utnyttjas för alla barn. Barn som redan har talspråk, barn som just har börjat lära sig ord eller barn som är sena i talutvecklingen får alla bättre möjlighet att uttrycka sig genom att använda tecken som stöd. Detta är också något de ser att de har stöd för i Läroplanen. Däremot har pedagogerna olika åsikter om hur de ska ta åt sig kunskap om tecken som stöd och att rent praktiskt lära sig tecken.

Vad säger experterna om TSS?

I detta avsnitt redogörs för hur logopederna Katarina Nygren och Irene Johansson arbetar med TSS i sin verksamhet i Sundsvall.

TSS som inkluderande arbetssätt

Katarina Nygren (2009), en legitimerad logoped som jobbar i Stöd och utvecklingsteamet i Sundsvalls kommun hävdar att förskolan är en plats för alla barn och att den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn. Ingen ska behöva känna sig utpekad. ”När alla barnen kan använda sig av tecken som stöd underlättas också socialiseringen och samspelet mellan barnen.” (s.17). Om ett barn har svårigheter i sin språk- och kommunikationsutveckling måste andra vägar utöver talet hittas för att kommunikation ska bli möjlig. Alternativa och kompletterade kommunikationsvägar måste hittas. Tecken som stöd för tal är ett exempel på alternativ och komplement. Vidare menar Nygren att det inte finns någon anledning att vänta och se om ett barns språkutveckling kommer att ta fart. Språket är här och nu. Kan pedagogerna ge ett stöd i att göra sig förstådd och att förstå är det aldrig fel. Barn i tidig språkutveckling, barn med annat modersmål och barn med funktionshinder eller språkstörning är extra hjälpta av tecken som stöd, men detta fungerar språkstärkande för alla barn.

Irene Johansson (2009), logoped och tidigare professor i specialpedagogik vid Karlstads universitet, stöder Nygrens förklaring. I metoder där tecken som stöd ingår tränas flera olika sinnen som syn, hörsel och känsel i syfte att utveckla den kommunikativa och språkliga förmågan. Enligt Johansson går det dock inte att bevisa på individnivå att tecknen gjort

skillnad för barnets språkutveckling eftersom det inte går att fastställa hur språket skulle ha utvecklats utan tecken.

Skäl att använda TSS

Johansson (2009) tar upp tre viktiga motiveringar till varför tecken som stöd ska användas:

Ett kommunikativ – funktionellt skäl

Om ett barn kan misstänkas ha eller få svårigheter med sin talspråkliga kommunikation menar Johansson att tecken kan vara en social strategi. Vidare lyfter hon fram syftet att använda tecken för att förbättra barnets möjligheter till sociala samspel, positiv självbild, deltagande i olika sociala aktiviteter samt lärande och kunskapsutveckling.

Tecken och tal nyttjar olika kanaler – audiovisuella skäl

Johansson konstaterade att det aldrig på förhand går att fastställa vilken eller vilka kanaler som är starka respektive svaga hos ett litet barn. Det är därför en rent förebyggande åtgärd att erbjuda barnet möjligheten att träna upp två kanaler. Johansson menade att det är bättre att ge information i flera kanaler än enbart via en kanal. Om barnet inte kommer ihåg ett ord är det kanske möjligt att komma ihåg motsvarande tecken istället.

Pedagogiska skäl

Tecken kan användas som ett redskap eller ett hjälpmedel på väg språklig kompetens och talspråklig kommunikation. Med hjälp av tecken kan olika delar av språket fokuseras på ett systematiskt sätt. När tecken och tal används samtidigt utgör tecken de ord som märks ut, de som är betydelsebärande.

Syfte och frågeställningar

Min erfarenhet, från tre förskolor i Göteborgs stad, är att där de använder tecken som stöd så stimuleras alla barn av detta. I tidigare forskning är det framförallt väl belagt att TSS stimulerar barn med språkliga svårigheter. Samtidigt finns det uppsatser som pekar mot att TSS kan fylla fler funktioner förskolan som inte är direkt relaterat till barns språksvårigheter.

Min forskningsansats är undersöka om TSS kan fördjupa lärandet och utvecklingen ur mer än språkligt hänseende för både barn och pedagoger. Nygren (2009) lyfter i sin studie fram ett flertal positiva aspekter av TSS för barn som kan misstänkas ha eller få svårigheter med sin talspråkliga kommunikation. Hon nämner bland annat bättre möjligheter till sociala samspel, positiv självbild, deltagande i olika sociala aktiviteter samt lärande och kunskapsutveckling. Min studie tar fasta på Nygrens infallsvinkel att TSS ger många positiva effekter på kommunikation, inläring och samspel. Det som skiljer den från hennes studie är att jag breddar den för att undersöka vilka effekter TSS har på alla barn och vuxna i verksamheten. Detta grundas på utsagan som Eriksson och Åslunds (2011) lyfter fram i sin studie där en pedagog säger att TSS är ett bra verktyg för både barn och pedagoger.

Frågeställningar

Mina frågeställningar som jag skall försöka belysa i rapporten:

- Vilka möjligheter respektive begränsningar finns det med att använda TSS i förskolans verksamhet?
- Hur kommer dessa möjligheter respektive begränsningar till uttryck för barnen, pedagogerna och i samspelet dem emellan?
- Kan TSS fördjupa lärande och utvecklingen ur mer än ett språkligt hänseende för både barn och pedagoger?

En fenomenografisk ansats och metod

Den metod jag valt att använda är härledd ur ett fenomenografiskt perspektiv. Fenomenografi är den empiriska studien av människors uppfattning om sin omvärld (Stukát, 2005). För att kunna producera fenomenografiskt empirisk material innebär det att forskaren ska sträva efter att ge respondenten tillräcklig tid att kunna reflektera över frågor och följa upp svar så lång det är möjligt (Sheridan, Samuelsson Pramling & Johansson, 2009). Den primära datainsamlingsmetod jag bedömde som lämplig för att samla in data är ostrukturerade frågeformulär som lämnats till valda förskolor. Stukát (2005) beskriver ostrukturerade frågeformulär som bestod av öppna frågor där deltagare skriftligt kan formulera sina svar.

Jag kunde ha valt att genomföra intervjuer, men min bedömning var att risken med intervjuer är att denna metod skulle samla in pedagogernas uppfattning *om* TSS medan enkäten avser att samla in pedagogernas uppfattning *av* tecken som stöd. Skillnaden mellan de två uppfattningarna är att en uppfattning av något är djupare medan en uppfattning om något är en yttlig vardagsuppfattning⁴. Syftet med mitt arbete är att studera pedagogernas uppfattning av olika aspekter av TSS i förskolan och inte deras uppfattningar om TSS.

För att min undersökning skall bli framgångsrik var jag tvungen att säkerställa att pedagogernas kvalitativt skilda uppfattningar av olika aspekter av tecken som stöd blir tydliga i deras svar. Stukát (2005) nämnde att om en undersökning ska genomföras enligt denna metod är det viktigt att se till att respondent har förmåga och vana att kunna uttrycka sig skriftligt. Därför har jag under hela processen hållit mig öppen i valet av alternativa insamlingsmetoder som till exempel att anteckna eller spela in intervjuer beroende på överenskommelse med respondenten. Det kan hända att vissa pedagoger föredrar att uttrycka sig muntligt istället för skriftligt. Enligt Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wägnerud (2012) finns det ingenting som hinder att olika insamlingsmetoder kombineras inom givna ramar. Vidare lyfter Stukát (2005) fram att det är väldigt lätt att fastna i en metodtradition och begränsa sig till en viss undersökningsmetodik. ”Precis som en snickare använder olika verktyg för olika ändamål, bör forskaren ha kännedom om och utnyttja de olika instrument som finns i forskarvärlden” Stukát (s.36)

⁴[http://portal.omv.lu.se/publicfiles/fristmag/200601/vmf316/Fenomenografi_studentkopior\(0\).pdf](http://portal.omv.lu.se/publicfiles/fristmag/200601/vmf316/Fenomenografi_studentkopior(0).pdf) Hämtad 2014 – 03 – 26

Urvalsgrupp

I denna studie valde jag att delar ut enkätfrågor till pedagoger med olika utbildningsbakgrund, erfarenhet och kunskaper om TSS. Jag fick tips från olika pedagoger om förskolor som använder TSS. Efter dessa tips etablerades kontakt med tio pedagoger som är intresserade av ämnet. De arbetar på fyra förskolor i två stadsdelar i Göteborg. I undersökningens början delades enkäter ut till tio personer. Av dessa tio lämnade fem in skriftliga svar och en person kontaktade mig och vi genomförde en intervju utifrån mitt frågeformulär.

Personalen på de utvalda förskolorna har arbetat med TSS olika länge. Denna variation är fördelaktig för min undersökning då urvalet kan förbättra möjligheterna att identifiera en stor variationsvidd av kvalitativt skilda uppfattningar av TSS. Förhoppningsvis ger detta en tydlig bild av vilka möjligheter respektive begränsningar som användning av TSS för med sig i förskolans verksamhet.

Genomförande av datainsamling

I detta avsnitt berörs frågeformulärets utformning, genomförandet av en intervju samt mitt personliga besök på förskolorna när det var dags att hämta in de ifyllda formulären.

Frågeformuläret och dess utformning

Jag läste tidigare examensarbeten om Tecken som stöd och använde det som min utgångspunkt för det jag vill ta reda på. Esaiasson m.fl. (2012) råder forskaren att skriva ner sin egen förförståelse för att få en tydlig referenspunkt att utgå från i bedömningen av intervjuernas värde. Detta återkommer jag till i min resultatdiskussion senare i rapporten.

Efter att ha gjort ett utkast på frågor som jag vill undersöka och har formulerats på ett enkelt sätt renskrevs frågeformuläret. För att säkerställa att frågorna är begripliga lät jag en kollega besvara frågeformuläret innan dessa skickades ut till de medverkande i undersökningen.

Innan enkätfrågorna skickades iväg (se bilaga 1) tog jag återigen kontakt med pedagogerna som tidigare kontaktats för att säkerställa att de inte hade ändrat sig i sin föresats att svara på mina undersökningsfrågor. Kontakten mellan mig och mina undersökningsdeltagare togs genom telefon, e-post och personliga besök.

Strukturen i mitt frågeformulär är inspirerad av en intervjuguide som Ahlbäck Öberg, Hermansson och Wängnerud i Esaiasson m.fl. (2012) använde i sin undersökning om varför politikerna valt att lämna sitt riksdagsuppdrag. Frågeformuläret i min undersökning bestod av öppna frågor där avsikten är att försöka få fram en djupare förståelse av pedagogernas uppfattning av TSS. De öppna frågorna vars svar sedan kan kategoriseras är huvudpoängen i en fenomenografisk studie (Stukát, 2005). Frågeformulären delades ut i god tid medan arbetet fortskred med andra delar av mitt arbete. Det svarande hade två veckor på sig innan jag hämtade frågeformulären. Ingen av de deltagande pedagogerna hade frågor kring tolkningen av frågorna på frågeformuläret. Vidare sade ett flertal av pedagogerna att det alltid okej att återkomma eller ringa ifall några frågor eller oklarheter kring svaren uppstår.

En intervju

I underlaget finns också en intervju med en pedagog som valde att uttrycka sig muntligt istället för skriftligt. Innan intervjun genomfördes läste jag igenom frågorna och ställde dem sedan i den ordning som finns på mitt frågeformulär. Jag valde att spela in samtalet för att sedan kunna gå tillbaka till inspelningen om något var oklart. Intervjumiljön var på en avdelning där alla barn slutat för dagen.

Det positiva med att genomföra intervjun är att jag får svar på mina frågor på en gång. Dock märker jag i vissa fall att intervjuobjektet tar sig lite för lite tid att tänka innan denne svarar. Detta blir tydligt vid jämförelse med inlämnade frågeformulär där de andra undersökningsdeltagarna kunnat omformulera och fördjupa eller ändra sina svar efter att ha reflekterat över sina svar ytterligare. Denna iakttagelse stärker min tes att ett frågeformulär med öppna frågor är en lämplig metod för undersökningen.

Personliga besök på avdelningarna

För att så långt möjligt säkerställa en hög svarsfrekvens beslutade jag att personligen hämta de ifyllda svarsformulären. Jag ringde avdelningen eller skickade e-post innan jag åkte ut och hämtade allt material. Mina personliga besök gjorde det också möjligt för mig att visa min tacksamhet över att de deltagit i min undersökning. På det sättet fick jag en stund att prata med och träffa pedagogerna som jag bara haft kontakt med via e-post.

Undersökningsdeltagarna uppskattade att de fick tillräcklig tid att besvara frågorna. Den väl tilltagna tiden gav dem tid att reflektera över sin användning av TSS. En av deltagarna i undersökningen gjorde denna reflektion när formulären samlades in:

Det är så lätt att vi jobbar med TSS och plötsligt bli det bara en rutin och då glömmer man ibland varför vi gör detta. – Sandra (personlig kommunikation, 25 april 2014).

Bearbetning och analys

Under tiden jag väntade på att få tillbaka alla inlämnad frågeformulär transkriberades intervjun som genomförts. Enligt Eriksson (u.å.) finns några punkter som måste beaktas vid transkription. En transkription innebär per definition att skriva av en intervju ord för ord. Det vill säga, samtalet skall inte renskrivas utan allt skrivs av precis som det sagts under intervjun, så noggrant som möjligt. Eriksson menar dock att det går att hoppa över skratt, och i vissa fall upprepning av enskilda ord. Transkriptionen bör vara begriplig och därför kan underförstådda ord läggas till och texten delas in i stycken. Forskaren egna kommentarer och frågor skiljs från den övriga texten genom att de kursiveras. Vidare måste transkriberaren vara konsekvent i hur denne markerar deltagarnas pauser, betoningar och annat (ibid.).

När intervjun genomförts och transkriptionen av denna var klar samt alla besvarade frågeformulär inhämtade från pedagogerna satte jag mig och läste igenom allt material för att skaffa mig en överblick av vilka typer av svar som erhållits på mina frågor. Enligt fenomenografisk metod (Stukát, 2005) påbörjades arbetet med att sortera materialet för att finna likheter mellan svaren. Utifrån denna process bildade jag sedan icke överlappande kategorier av kvalitativt skilda svar. De erhållna kategorierna relaterades sedan till mina frågeställningar. Kategorierna redovisas i resultatdelen. Citat som används under resultat är direktcitrat från pedagogernas svar i frågeformulären.

Forskningsetiska principer

När pedagogisk forskning bedrivs är det viktigt att förhålla sig till Vetenskapsrådets Forskningsetiska principer inom humanistisk–samhällsvetenskaplig forskning⁵. I detta stycke beskrivs mina överväganden i relation till dessa principer.

I dessa principer finns det två krav som ställs mot varandra och där en avvägning behöver göras av forskaren i varje enskilt fall (Vetenskapsrådet, 1990).

Mot forskningskravet står Individskyddskravet som i sin tur kan delas upp i fyra huvuddelar: *Informationskravet*, *Samtyckeskravet*, *Konfidentialitetskravet*, *Nyttjandekravet* (Vetenskaps-

⁵<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> Hämtad 2014-05-01

rådet, 1990; Stukát, 2005). Informationskravet ställer krav på att forskaren skall informera deltagarna om forsknings syfte och alla villkor som gäller för individens deltagande i studien. De skall också informeras om att deltagandet är frivilliga samt att informera om rätten att avbryta medverkan när som helst. Forskaren skall redogöra för syfte, tillvägagångssätt och hur insamlad data kommer att användas. Under min sista VFU hade jag personligen frågat de medverkande personerna om de var villiga att delta i min undersökning. Då informerade jag dem också om att jag kommer att referera deras svar under pseudonym. *Samtyckeskravet* säger att forskningsdeltagarna har rätt att själva bestämma över sin medverkan. I denna studie har samtycke inhämtats från medverkande pedagoger. En av de medverkande bestämde också att denne ville göra en intervju i stället för att svara på skriftliga frågor.

Konfidentialitetskravet betyder att forskaren i största möjliga mån skall värna om deltagarnas konfidentialitet och privata data. Om ingen överenskommelse har slutits om detta får inte några personliga data redovisas. Esaiasson m.fl. (2012) påminner om att forskare ska vara försiktigt att lova forskningsdeltagarna att de ska få vara anonyma. I vissa undersökningar blir resultatet inte trovärdigt om källor inte kan anges. Vissa undersökningar behöver med nödvändighet bygga på anonymitet. Jag frågade mina deltagare om det var okej med dem att använda deras förnamn vid citat. De gav sitt godkännande till detta med förbehållet att deras arbetsplats inte får nämnas. I rapporten har pseudonymer använts för att ytterligare förstärka deltagarnas skydd.

Nyttjandekravet säger att allt insamlat material ska enbart användas för vetenskapliga studier. Insamlad data får inte utnyttja för icke vetenskapliga syfte. För att tillmötesgå detta krav har jag informerat deltagarna att underlaget kommer att förstöras när examensarbetet är slutfört.

Vetenskapsrådet (1990) lyfter också fram två rekommendationer som komplement till ovanstående fyra krav. Den första rekommendationen är att stämma av med deltagarna innan etiskt känsliga uppgifter publiceras. Detta var inte aktuellt i min undersökning då den inte är etiskt kontroversiell. Dock följdes den andra rekommendationen som säger att forskaren bör fråga deltagarna om de vill ta del av forskningsresultatet när detta är klart. I mitt fall berättade jag för deltagarna att de kan få ett exemplar av den färdiga rapporten. Det visade sig dock att de flesta endast önskade resultatdelen. Detta material kommer att distribueras till deltagarna när rapporten är komplett.

Tillförlitlighet

Här redogörs för min studies reliabilitet och validitet samt bakomliggande faktorer vad gäller studiens generaliserbarhet.

Reliabilitet

Stukát (2005) definierar reliabilitet inom forskning som hur bra mätinstrumentet som används är på att samla in valda data. I mitt fall är mätinstrumenten mitt ostrukturerade frågeformulär och en intervju. Genom att formulera enkla frågor och delade ut frågeformulär i god tid fick pedagogerna svara i lugn och ro. Det gjorde att de kunde svara i sin egen takt.

Från de som svarat fick jag oväntat fylliga svar. Stukát (2005) nämner nämligen att ostrukturerade frågeformulär väldigt sällan ger fylliga svar.

Det finns några faktorer som påverkar reliabiliteten i min undersökning:

För det första gjordes ett urval av pedagoger som jag vet är engagerade i TSS. En person som är engagerad i ett ämne har i allmänhet fler åsikter kring ämnet och har därför lättare att skriva ett fylligare svar.

För det andra hade jag vid flera tillfällen kontakt med personerna i undersökningen under tiden de hade frågeformuläret hos sig. Till följd av min återkommande kontakt hölls frågorna aktuella i respondenternas medvetande under större delen av enkättiden. Vid inlämningen av frågeformulären blev det tydligt att svaren i flera av enkäterna ändrats vid flera tillfällen under enkätens löptid. Jag kunde till exempel se att den svarande bytt penna, strukit över delar av tidigare text och kompletterat, m.m. Detta tolkar jag som att en process pågått i de svarandes medvetande över tid.

För det tredje meddelades redan från början att jag avsåg att hämta frågeformulären personligen. På detta sätt visste respondenterna att jag satte vikt vid deras svar. Detta kan upplevas som en press av inblandade personer att de måste prestera ett bra svar då vi kommer att träffas personligen när de lämnar in svaren på mina frågor. Samtidigt var de medvetna om möjligheten att göra en muntlig komplettering av inlämnat material om så skulle behövas.

För det fjärde påverkar frågornas utformning reliabiliteten. Under metoddiskussion redogörs för att en fråga på mitt formulär behövde omformuleras för att erhålla avsedd typ av svar på frågan. I nuläget hade några tolkat frågan som avsett, medan några tolkat den på annat sätt.

Detta påverkar naturligtvis reliabiliteten negativt. I viss mån kan dock denna otydligt formulerade fråga ha kompenseras i och med min återkommande kontakt med deltagarna i undersökningen.

För det femte har de svarande inte fått någon tidskompensation för att genomföra undersökningen. Den har blivit en extra uppgift som de skall göra utöver den ordinarie verksamheten. Detta har flera av dem som avstod från att besvara undersökningen angivit som skäl till att de inte svarat. De så helt enkelt inte att de hade tid att besvara frågorna på ett bra sätt och avstod då hellre från att svara över huvud taget.

Validitet

Validitet definieras av Stukat (2005) som hur bra ett mätinstrument mäter det forskaren har för avsikt att mäta. Validitet av mitt arbete handlar om hur väl min metod kan synliggöra pedagogernas uppfattning av Tecken som stöd i förskolan. Ostrukturerade frågor gör att involverade pedagoger fick tillfälle att utveckla sina egna tankar kring TSS utan att känna sig begränsade av mer eller mindre ledande frågor. Dock medförde detta att vissa av svaren inte är relevanta för att besvara mina frågeställningar i och med att frågorna bara är begränsade till förskoleverksamheten och tecken som stöd.

Generaliserbarhet

Frågan om resultatens generaliserbarhet kan ifrågasättas ur aspekten att undersökningens underlag varit begränsat. Det är omöjligt att göra statistiskt hållbara förutsägelser utifrån ett så begränsat underlag som sex personer. Dock är resultatet från min undersökning enligt min uppfattning så pass intressant att en större undersökning borde företas.

Ur generaliserbarhetsaspekt är det också viktigt att titta på urvalet av deltagare i undersökningen. Samtliga pedagoger som deltog i undersökningen har någon form av TSS utbildning. Frågan är om resultatet från dessa TSS utbildade är representativt för hela förskolläraryrkeskollektivet? Denna fråga kan angripas ur olika synvinklar.

Pedagogerna i undersökningen är inte representativa för kollektivet på så sätt att de har en utbildning i tecken som stöd. I dagsläget ingår inte TSS i förskolläraryrkesutbildningen. Vidare är dessa personer engagerade i ämnet vilket är en förutsättning för att kunna implementera TSS på ett bra sätt i den dagliga verksamheten. I sammanhanget är det mycket viktigt att notera att resultatet trots denna begränsning förmodligen kan generaliseras till förskolläraryrkeskollektivet.

Väldigt många av tecknen som används är väldigt lätta både att genomföra och att lära sig. Detta gör att pedagoger kan börja använda en del tecken i verksamheten utan att ha en formell utbildning i TSS. Skall TSS införas i större skala i verksamheten behöver dock en utbildningsinsats genomföras.

Resultat

Resultatet av min studie presenteras i fem olika perspektiv utifrån mina frågeställningar. Jag har valt att börja min redogörelse med pedagogernas uppfattningar av vilka möjligheter som TSS medför för pedagogerna själva. Detta för att pedagogerna är i fokus i min undersökning och denna grupp får vanligtvis stå tillbaka till förmån för barnen. Det andra handlar om pedagogernas uppfattningar av fördelarna TSS ur barnens perspektiv. Tredje avsnittet handlar om de interaktionella möjligheter som pedagogerna ser i samspelet med barnen. Det fjärde avsnittet behandlar möjligheterna vad gäller föräldrar och TSS. Slutligen berör det femte avsnittet vilka svårigheter som pedagogerna uppfattar med TSS. I samtliga dessa fem avsnitt ryms kvalitativt skilda uppfattningar vilka presenteras som enskilda beskrivningskategorier.

Jag har valt att ta med möjligheter för föräldrar och begränsningar som egna avsnitt då det är viktigt att lyfta fram vad pedagogerna ser som hinder för implementationen av tecken som stöd i verksamheten.

Möjligheter för pedagogerna

I detta avsnitt behandlas faktorer som pedagogerna upplever som direkta fördelar för sin egen del med att använda tecken som stöd i verksamheten.

Det skapar förståelse och ett nytt synsätt

Pedagogernas svar visar att de genom att använda tecken som stöd i förskolan skapar en djupare förståelse för och ett nytt synsätt på barnen. En pedagog nämner att hon förstår barnen bättre och en annan pedagog märkte att hon blev bättre på att möta barnens behov. TSS bidrar till ökade möjligheter att vara lyhörd, observant och läsa av barnen.

Jag känner mig dålig hela tiden när jag inte kan förstå barnen. Det känns som jag strunta i dem. – Kristina

När en annan pedagog använder tecken som stöd gör detta att hon lägger märke till barns utveckling och beteende. TSS gör även att pedagogerna blir delaktiga och har mer fokus på vad som visas av barnen.

Jag blev bättre pedagog som kan möta barnens behov och lyfta alla barns styrkor.
– My

TSS hjälper pedagogen att möta barns behov och lyfta barnens styrkor genom att skapa nya kommunikationsvägar. Att möta barns behov och lyfta barns styrkor står som riktlinjer i läroplanen för förskolan vilket underlättas av tecken som stöd.

Det är viktigt att vara observant när barnen lär sig tecken och när man introducerar nya. – Kristina

Att kommunicera för barns lärande genom att vara lyhörd, observant, och läsa av barnet. – Kristina

Genom att använda tecken som stöd förbättras fokus på barn. Pedagogerna utvecklas själva av TSS, barnet blir både sett och bekräftat vilket är viktigt i arbetet med barn. Utifrån resultatet så säger pedagogerna dels att det inte känns rätt att inte kunna TSS därför att förståelsen för barnen blir sämre. Dels är TSS en hjälp som fördjupar förståelsen mellan pedagog och barn. Sammantaget medför detta ett nytt synsätt på barnen.

Ökat fokus på verksamheten

För att göra ett bra arbete i verksamheten krävs att pedagogen fokuserar på den verksamhet som bedrivs och på de medverkande barnen.

Jag kan inte svara för hela arbetslaget men för mig jag utvecklar hela tiden, jag blir mer delaktigt och lägger mer fokus på vad jag visar för barn. – Sandra

Jag har ansvar för barnens välbefinnande samtidigt är de i min omsorg. Det är därför viktigt för mig att lägga märke till deras utveckling och beteende. – Kristina

Sandra uttrycker att TSS underlättar hennes egen fokusering på den bedrivna verksamheten.

Självkänsla hos pedagogerna

Stolthet och självkänsla är nära förknippade med varandra. En av pedagogerna i undersökningen nämner hur TSS har påverkat hennes arbete och säger såhär:

Det gör mig stolt över att jag ser resultatet av mitt arbete. – Karin

TSS har således även med pedagogernas självkänsla att göra.

Tränar finmotorik och minne

I förskolan strävas efter att barn ska träna minne och finmotorik (Skolverket 2010). Oftast läggs fokus mer på barnen än pedagogerna själva.

Om vissa barn har svårt med finmotoriken det har jag med. TSS hjälper mig att öva det – Sandra

Jag är så dålig att komma ihåg tecken och med hjälp av tecken som stöd jag tränar mitt minne – Karin

Genom att använda tecken som stöd så får pedagogerna möjlighet att träna sin egen finmotorik och sitt minne.

Möjligheter för barnen

Här går pedagogernas uppfattningar om vinsterna av TSS för barnen i den dagliga verksamheten igenom. Pedagogerna som svarat i undersökningen har alla upplevt eller sett möjligheter som TSS kan ge. De ser saker som ökad nyfikenhet, intresse, självkänsla och att det tysta barnet kan få sitt ord sagt genom att teckna.

Språkutveckling

Pedagogerna börjar ofta använda tecken som stöd av språkutvecklingsskäl och TSS funktion i det språkutvecklande arbetet är oomtvistad för barn som har språksvårigheter. Detta lyfter My i sitt svar.

För vissa barn var det livsnödändigt för att kunna uttrycka sig (prata, uttrycka känslor och gör sig förstådda). – My

Språkutveckling och bättre kommunikation hos barnen – My

Men hon ser också att de språkutvecklande effekterna av TSS är något som påverkar alla barn i verksamheten när hon generaliserar och berättar att barnen gynna ur denna aspekt.

Alternativa kommunikationsvägar

Pedagogerna nämner andra möjligheter med tecken som stöd för barn. En av dessa möjligheter är att tecken som stöd blir en annan kommunikationsväg.

Med hjälp av TSS barnen kan uttrycka vad de vill och vad de behöver. – Kristina

Ett sätt att kommunicera med varandra. Ytterligare ett sätt att kunna uttrycka sig för alla. Alla barnen kan kommunicera med varandra, trots tidigare språkutveckling, modersmål osv. – Anna

Skapar möjlighet till kommunikation. – Kristina

Man kan hjälpa det 'tysta' barnet att få sagt det den vill. – Maria

Genom att förstärka med tecken som stöd får man möjlighet att bredda kommunikationen mellan pedagogerna och barnen. – My

Pedagogerna visar på vikten av att se tecken som ett sätt att bredda kommunikationen. TSS är en hjälp för tysta barn som annars ofta inte säger vad de tänker i gruppen.

Pedagogerna ser tecknen som en brobyggare mellan olika grupper som kan göra sig förstådda oavsett förutsättningar och är ett positivt inslag för alla barn.

Förbättrad självkänsla

En annan möjlighet som TSS bidrar till barnen är att tecken som stöd ger barn en bättre självkänsla. Barn bli stolta när de kan visa med tecken vad de vill och att de blir förstådda. Det finns glädje hos barnet när de kan uttrycka vad de menar och vill.

Jag ser hur barnen bli glad när de visar att de kan tecken – Karin

TSS ger egentligen mycket. Självkänsla hos barnet till exempel – Sandra

Barn behöver en lyhörd och pålitlig vuxen som är tillgänglig för dem när de behöver säga något. En bättre självkänsla hos barnen gör att de känner sig mer accepterade och trygga hos vuxna och i barngruppen.

Interaktionella möjligheter

Pedagogerna är överens om att TSS skapar en positiv interaktion mellan barn och vuxna. Detta är något som både barnen och pedagogerna har fördel av. Båda grupperna förstår varandra bättre vilket gör det möjligt att skapa ett bättre arbets- och samarbetsklimat i gruppen.

Djupare förståelse mellan pedagog och barn

Barn och pedagoger samarbetar i den dagliga verksamheten på förskolan. Det gagnar både vuxna och barn att TSS används för att få en djupare förståelse av varandras vardag.

TSS Skapar en förståelse för vad som händer under dagen – Kristina

Att alla kan göra sig förstådda både vuxna och barn. – Kristina

Ökar ögonkontakt och uppmärksamhet

Ögonkontakten är en förutsättning för att kunna utöva tecken som stöd. Tittar de kommunicerande personerna inte på tecknen kan ingen information överföras. I och med införandet av tecken i verksamheten ökar mängden ögonkontakt mellan pedagoger och barn. Denna ökade ögonkontakt är i sig en bekräftelse av individens värde för både barn och pedagog.

För mig, jag ser barnen på helt annat nivå. Jag menar att jag får mer ögontakt med barn. – Karin

Vad jag tycker är en positiv sak är att man måste titta på varandra när man talar. När man pratar med ord tänker man inte alltid på barnet man samtalar med om det är stressigt runt omkring. – Maria

Att använda tecken innebär att alla i verksamheten måste prioritera kommunikationen med individen eller gruppen.

Jag måste ju ha ögonkontakt när jag använder tecken. En annan viktig fördel med att ha ögonkontakt är att jag måste sluta vad jag gör. När jag använder tecken som stöd

jag bekräftar att jag ser barnet. Den bekräftelse är mitt sätt att visa till barn att jag bryr mig. – Maria

I och med att tecknen utförs med händerna blir båda parter i de flesta fall tvungen att avbryta den aktivitet vederbörande håller på med.

Det finns alltid uppmärksamhet åt båda håll (Pedagog och barn). Det är ett annat sätt att uttrycka att jag ser barnen och barn får därmed en självkänsla att dem bli sedda.
– Sandra

För att kunna använda tecken krävs att båda parter är uppmärksamma på varandra. Både barn och vuxen behöver stanna upp och ge varandra uppmärksamhet. Kravet på uppmärksamhet gör att båda parter som deltar i TSS-dialogen bekräftas av den andre. Denna uppmärksamhet gör att individernas självkänsla växer.

Utvecklande och lustfyllt lärande

En hörnsten i verksamheten på förskolan är att barnen skall lära sig något. Pedagogerna i min undersökning hävdar att TSS stimulerar inläringen eftersom barnen finner en glädje i att använda tecken som stöd.

Med TSS blir det ett lustfyllt lärande tillsammans. Barnen har visat stor glädje av att lära sig tecken och vi lär tillsammans genom att leta upp de tecken som barnen vill lära sig. – Anna

Vidare hävdar flera pedagoger att TSS bidrar till att bibehålla en nyfikenhet kring stoffet som bearbetas i verksamheten.

Det skapar nyfikenhet hos barnet, ny upplevelse, kunskap och färdigheter för både oss pedagogerna och barn. – Karin

Finmotorik övas både vuxna och barn, nyfikenhet och intresse både för barn och vuxna och så klart språkutveckling. – Sandra

Möjligheter för föräldrar

Enligt pedagogerna får arbetet med TSS i förskolan positiv respons från föräldrarna. Detta gör att pedagogerna har föräldrastöd för ett fortsatt arbete med tecken som stöd på dessa förskolor.

Ökat engagemang

När föräldrarna är engagerade i förskolans verksamhet ökar engagemanget från både barn och pedagoger.

Vissa föräldrar vill också lära tecken. Vi delade ut till föräldrar teckenbilder som vi använder så är dem också uppdaterad – Sandra

När pedagogerna märker att barnen engagerat sina föräldrar i sina teckenstudier har personalen på Sandras förskola valt att lämna material till föräldrarna. I och med att föräldrarna får tillgång till samma material som används på förskolan kan TSS användas även i hemmet.

Ny roll för barnen i hemmet

När barnen lär nya tecken på förskolan kan de tecknen innan sina föräldrar. Detta gör att barnen får ytterligare en chans att få bekräftelse av sina föräldrar när de lär dem nya tecken. Barnen får på detta sätt en lärarroll gentemot sina föräldrar vilket kan vara en helt ny roll för dem.

. . . de tycker att det är roligt när deras barn visar dem tecken dem kan – Sandra

Begränsningar

Utifrån pedagogernas svar finns det inga direkta nackdelar med TSS men det finns hinder. I detta avsnitt redogörs för vilka hinder som framkom i min undersökning. Det huvudsakliga hindret som pedagogerna lyfte fram var tidsbrist, men även brister i TSS-utbildning och motoriska svårigheter hos både vuxna och barn var några av de saker som hindrar TSS.

Motoriska svårigheter

Vissa tecken är lättare än andra, men jag kan konstatera att det krävs en viss motorisk färdighet för att kunna göra sig förstådd med mer än enstaka tecken. Detta är något som märks även i verksamheten där både barn och pedagoger kan ha svårigheter med att utföra vissa tecken.

Om vissa barn har svårt med fin motoriken det har jag också. – Sandra

Tidsbrist

Tidsaspekten är mycket viktig att reflektera kring när TSS skall införas i verksamheten.

Jag tror att om man ska arbeta med TSS så måste man ha tålamod för att se resultat.

– Sandra

Att få tid att lära nya tecken till alla pedagoger. – My

Att börja använda tecken i verksamheten kräver en ansträngning att lära in tecken i tillräcklig omfattning. Detta tar tid för pedagogerna. Vidare måste pedagogerna se till att tillräcklig tid sätts av innan de kan förvänta sig att TSS skall ge ett konkret resultat i verksamheten. Barnen behöver också tid att lära sig tecken för att kommunikationen skall fungera.

Inga direkta hinder förutom att man måste hålla på kontinuerligt så det inte glöms av.

– Maria

Det är svårt ibland att komma ihåg tecken och tidsbrist – Karin

Ett hinder är att pedagogerna inte håller TSS så levande som det behöver vara. För att utvecklas vidare behöver tecken användas regelbundet och inte bara ibland.

Bristande utbildning

En viktig faktor i implementeringen av TSS är utbildning. På flera av de undersökta arbetsplatserna är det endast en person som har formell utbildning i tecken som stöd.

Vi ser inga problem, de som är svårt är att utveckla tecken för oss vuxna. Vi skulle behöva kurser för att utvecklas tillsammans. I verksamhet ser vi inga problem. –

Kristina

Att vi alla pedagoger på avdelning ska lära oss TSS, än så länge har bara 1 av oss gått på utbildning. – Anna

Att vi är olika kunniga på tecken i arbetslaget. – My

För att kunna arbeta professionellt med tecken som stöd kräver det utbildning i någon form. Detta är ett problem som flera av pedagogerna lyfter fram.

Att inte alla tecken finns att hitta som barnen frågar efter. – Anna

Anna lyfter fram ett problem med implementeringen av tecken som stöd på enheter där endast ett fåtal pedagoger fått utbildning i TSS. De hjälpmedel som finns på internet och via andra källor lever i många fall inte upp till de krav som verksamheten ställer på dem. Detta kan i värsta fall resultera i att barnen tappar intresset för TSS om just deras ord inte går att finna i de tillgängliga källorna.

Diskussion

Diskussionsdelen inleds med en resultatdiskussion följt av en metoddiskussion där jag diskuterar för och nackdelar med metodvalet. Därefter läggs några förslag på fortsatt forskning fram varefter diskussionsdelen avslutas med min egen uppfattning om TSS och dess framtid.

Metoddiskussion

När jag bestämde mig för vilka frågor jag skulle skriva till pedagogerna så hade jag redan förutsatt att de skulle svara på ett visst sätt. Under rubriken frågeformuläret och dess utformning nämner jag att Esaiasson m.fl. (2012) råder forskaren att skriva ned sin förförståelse. I praktiken genomförde jag det genom att själv besvara mitt eget frågeformulär. Jag lät även en förskollärare på en annan avdelning besvara undersökningen innan det skickades ut till respondenterna. På detta sätt kunde jag i viss mån garantera att frågorna var begripliga och möjliga att besvara på ett konkret sätt (ibid.).

De flesta svaren har fallit inom ramen för vad jag förväntat mig, men ett fåtal av de inkomna svaren på en av formulärets frågor passa inte in i mönstret. Detta minskar min möjlighet att hitta mönster och spår i materialet vad gäller just denna fråga. Denna fråga måste således revideras vid en eventuell uppföljande studie.

Jag valde att genomföra en enkätundersökning för jag trodde att den kommer att ge ett bättre resultat än att genomföra intervjuer. Motivationen till detta finns i metoddelen. Genom att dela ut mina frågeformulär i god tid jag hann skriva och jobba med teorienomgången i min rapport samtidigt som jag höll kontakt med alla pedagogerna som deltog i undersökningen. Denna del fungerade som förväntat. Dock tror jag att detta till del beror på mitt urval av deltagare i enkätundersökningen. Samtliga personer som valdes ut är engagerade utövare av TSS i sin dagliga verksamhet. Detta gjorde att de såg vikten av att besvara mina frågor utförligt. Hade enkäten skickats till hela enheter där det både finns engagerade utövare av TSS och personer som inte alls har ett engagemang i frågan hade ett annat metodval varit nödvändigt.

I sammanhanget tror jag också att det har spelat en roll att pedagogerna som deltog fick god tid att skriva ner sitt svar och ändra eller lägga till om de kom på något nytt. Denna möjlighet

att komplettera svaren ser jag som positiv då svaren på detta sätt blir fylligare och mer genomtänkta. Under tiden som de berörda hade enkäten hos sig hörde jag av mig till deltagarna vid flera tillfällen. De aktualiserade på detta sätt enkäten och frågeställningarna vid ett flertal tillfällen och hade möjlighet att revidera sina svar. Metoden är inte perfekt, men är enligt min uppfattning avsevärt bättre än en vanlig enkät där ett frågeformulär lämnas ut utan uppföljning.

Resultatdiskussion

Min tanke med undersökningen är att om TSS ger positivt resultat för barn med tal- och språkstörning finns det säkert positiva resultat av TSS även för andra barn och kanske även för pedagogerna. Detta blev min utgångspunkt när undersökningen genomfördes. Min avsikt var att söka efter mönster för att belysa om TSS gynnar alla på förskolan, och inte bara barn som har någon form av språksvårighet.

Utifrån pedagogernas svar kan jag konstatera att TSS hjälper alla barns lärande. Detta är något som antytts, men inte varit helt tydligt i de studier jag tagit del av under sammanställningen av bakgrunden för denna rapport. Johansson (2009) hävdar till exempel att det är bra att träna upp två språkliga kanaler och att kommunikationen är avgörande till exempel för utvecklingen av en positiv självbild. Detta överensstämmer med min undersökning. Det som skiljer våra undersökningar är att Johansson specifikt hade barn med tal- och språkstörning som undersökningsobjekt medan svaren på mina undersökningsfrågor rör alla barn på berörda förskolor. Min slutsats att TSS är bra för alla barn stöds av Johansson och Persson undersökning (2005).

Min undersökning visar att TSS gör så att en bättre förståelse skapas mellan pedagoger och barn. Att använda TSS gör också att pedagogerna övar finmotorik och minne vilket de upplever som positivt. Motoriken tränas i och med det rent praktiska utförandet av tecknen vilket kräver en precis positionering av fingrar och händer.

För att kunna teckna behöver barn och pedagog ha ögonkontakt med varandra. Denna ögonkontakt blir i sig en bekräftelse av barnet samtidigt som kunskap och reflektion blir mer synlig. Det är ingen tvekan om att TSS gynnar både barn och pedagoger.

Om jag tittar närmare på pedagogernas svar tycker jag att de har fått tid att reflektera över just vad TSS verkligen bidrar med. Själva har de sett barns positiva respons på TSS och hur TSS

bidrar till barns språkutveckling. Min personliga åsikt är att fokus ofta helt ligger på barns utveckling och lärande utan hänsyn till pedagogernas utveckling. Det är viktigt att belysa hur TSS bidrar till pedagogernas egen utveckling. Eriksson och Åslund (2011) nämner i sin rapport att TSS är bra för både barn och pedagoger, men de tar inte upp på vilka sätt.

Undersökningen visar att pedagogerna ser att de själva har utvecklats. Detta är ett perspektiv som ofta glöms bort då fokus vanligen ligger på barnens utveckling. De upplever att de får en bättre kontakt med barnen, får en fördjupad kontakt med dem och blir mer lyhörda tack vare TSS. Detta i sig innebär en förbättrad verksamhet för både barn och pedagoger. ”Det sant pedagogiska består just i att utgå från den andra, den lärande andra och försöka se det som hon ser.” (Carlgren och Marton, 2002, s. 232)

Att arbeta med TSS har också den effekten att pedagoger blir öppnare för att lära sig nya saker, blir mer reflekterande och får lättare att använda varierade arbetssätt, enligt min undersökning.

Min studie visar att de praktiska hindren för implementationen av TSS framför allt handlar om bristande TSS-utbildning hos pedagogerna. Detta stöds av Johansson och Persson (2005) som konstaterar att pedagogerna behöver tillräckliga kunskaper i TSS för att kunna omsätta detta i praktiken. Glaas och Jansson (2013) lyfter också att utbildning och kunskap är avgörande för att kunna omsätta TSS i handling.

Slutsatser

Min första frågeställning var vilka möjligheter och begränsningar som finns med att använda TSS i förskolan.

Möjligheterna syntes väldigt tydligt i undersökningen och visar att både pedagoger och barn har nytta av TSS. Det är ett sätt för personal och barn att tillsammans utveckla verksamheten, få bättre förståelse för och kunskap om varandra och dessutom bli öppnare och lära sig nya saker.

Vad det gäller begränsningar kan jag konstatera att inte en enda av de deltagande såg någon negativ aspekt av TSS i förskolan. Hinder finns dock naturligtvis, men dessa belastar inte teckenanvändningen. Bland hindren märks exempelvis:

- Utbildningsbehov kring tecken som stöd. Utbildningen behövs dels för att kunna tecken, dels för att lära sig hur TSS tillämpas i praktiken på förskolan. Saknar

personalen utbildning blir resultatet ofta att TSS inte hålls levande i verksamheten. Ofta är det enbart en person på avdelningen som är utbildad och detta lägger hela implementationsbördan på denna person. Kontaktuppgifter till några utbildningsanordnare för tecken som stöd finns i bilaga 4.

- Tidsbrist. Det tar tid både att lära in och lära ut tecken för pedagogerna. I en stressig vardag händer det lätt att TSS inte blir en prioriterad uppgift.
- Grundläggande krav på finmotorik och minne.

Min andra fråga rör det interaktionella perspektivet, hur pedagoger och barn påverkas i sitt samspel när TSS används i verksamheten. Undersökningen visar att alla har nytta av TSS ur interaktionellt perspektiv. TSS ger upphov till positiv interaktion i gruppen genom att kommunikationen förbättras, båda parter blir mer uppmärksamma på den de kommunicerar med och tysta barn får ytterligare en möjlig väg att göra sig hörda.

Den tredje frågan var om TSS kan fördjupa lärande och utvecklingen ur mer än ett språkligt hänseende för både barn och pedagoger.

Bland de positiva aspekterna för både barn och pedagoger märks:

- Förbättrad inlärning
- Förbättrad ögonkontakt och självkänsla
- Förbättrad finmotorik
- Bättre koncentration

Det kan tyckas som långtgående slutsatser utifrån ett så blygsamt underlag, men TSS förefaller vara en metod för att fördjupa och bredda kommunikationen förutom ovan nämnda aspekter. Alla inblandade får nya färdigheter och kunskaper som barn och pedagoger utvecklar tillsammans.

Utifrån alla insamlade svar så visade det sig att många ser positiv på att TSS kommer in i verksamheten och önskar att alla i arbetslaget skall ha samma kunskap i TSS. De ser det som ett steg mot framtidens förskola för alla barn.

För att TSS skall fungera inom förskolan krävs det att alla pedagoger får en likvärdig utbildning inom det. Att vi lär oss att använda materialet på rätt sätt. Jag tror det hade varit nyttigt för både barn och pedagoger att kunna TSS som ett 'extraspråk' – Anna

Förslag på fortsatt forskning

I de flesta arbetslag är det bara en eller två pedagoger som har formell utbildning i TSS. De som deltagit i min undersökning har alla någon form av utbildning i tecken på ett eller annat sätt. Som förslag på fortsatt forskning föreslår jag följande:

- En studie kring uppfattningarna av TSS i ett arbetslag där samtliga har utbildning i TSS.
- En undersökning uppfattningarna av TSS hos de pedagoger i arbetslag som arbetar med TSS men som saknar utbildning i tecken.
- En större undersökning för att se om de positiva effekterna av TSS på alla barn och pedagoger som framkommit i min undersökning kan bekräftas.

Mot bakgrund av ovanstående skulle jag vilja ge några förslag inför framtiden. Om en större studie bekräftar mina resultat behöver yrkesverksamma förskollärare utbildas i tecken som stöd. Vidare bör TSS bli en del av förskollärarytbildningen och i förlängningen även lärarutbildningen.

Referenser

Arnvist, A., (1993). *Barns språkutveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Bjar, L. & Liberg, C.,(2003). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur.

Carlgren, I. & Marton, F., (2002). *Lärare av i morgon*. Stockholm: Lärarförbundet.

Eriksson A., (u.å.) *Förslag till riktlinjer för översättning och transkription av det spontana materialet i den publika databasen*. Göteborgs universitet. från http://www.ling.gu.se/~anders/SWEDIA/listor/Transkription_spontanmtrl.pdf Hämtad 2014-06-08

Eriksson E. & Åslund E., (2011). *TSS – en metod för alla?*. Examensarbete, 15 hp. Luleå tekniska universitet. Institutionen för konst, kommunikation och lärande.

Ernklev, H., (2013). *Barn & Tecken – hur tänker vi?*. Teknologen AB.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L., (2012). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4:e upplag. Stockholm: Norstedts Juridik.

Glaas, M. & Jansson, J., (2013). *Tecken som stöd vid barn språkutveckling – fem förskollärares erfarenhet och strategier om tecken som stöd i förskolan*. Examensarbete, Grundnivå (yrkesexamen), 15 hp. Högskolan i Gävle. Akademin för utbildning och Ekonomi. Avdelningen för kultur-, religions och utbildningsvetenskap.

Granberg A. & Wennberg H., (2009). *TSS – ett stöd för alla barns språkutveckling? - en intervjustudie baserad på pedagogernas upplevelser av TSS i förskolan*. Examensarbete 2009:017. Luleå tekniska universitet. Institutionen för pedagogik och lärande.

Helmersson, Å. (Utbildningssamordnare). (u. å.). *Teckenspråk – Är teckenspråket internationellt?* [Podcast]. från <http://www4.ur.se/teckensprak/> Hämtad 2014-04-04

Hörselboken (2014). *Kommunikation – Tecken som stöd.*, från <http://www.horselboken.se/faktadel/kommunikation/tecken-som-stod/> Hämtad 2014-04-04

Johansson, I., (2009, mars) Med tecken som stöd i språkutvecklingen. Skolbladet: Informations – och personaltidning för anställda vid Barn – och Utbildningsförvaltning. Sundsvalls Kommun NR. 3 – 2009, s. 16 – 18

Johansson S. & Persson S., (2005). *Tecken som stöd i förskolan*. Hur ser kunskaper om TSS ut hos förskolelärare idag och hur använder de denna kunskap. Examensarbete. Högskolan Kristianstad.

Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan 98/2010*. från <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/forskola> Hämtad 2014-04-12

Nationalencyklopedin. (u. å.). *Dövas teckenspråk.*, från <http://www.ne.se/lang/d%C3%B6vas-teckenspr%C3%A5k> Hämtad 2014-04-12

Nationalencyklopedin. (u. å.). *Teckenspråk.*, från <http://www.ne.se/lang/teckenspr%C3%A5k> Hämtad 2014-04-12

Nygren, K., (2009, mars) Med tecken som stöd i språkutvecklingen. Skolbladet: Informations – och personaltidning för anställda vid Barn – och Utbildningsförvaltning. Sundsvalls Kommun NR. 3 – 2009, s. 16 – 18

Sheridan, S., Samuelsson Pramling, I., Johansson E. (2009)(red.). *Barns tidiga lärande – en tvärsnittstudie om förskolan som miljö för barns lärande*. Göteborgs Universitet. Acta Universitatis Gothenburgensis.

Stukát, S., (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

Sveriges Dövas Riksförbund (2009). *Svenskt teckenspråk och TSS – Detta är skillnaden.*, från <http://www.sdr.org/teckensprak/svenskt-teckensprak-och-tss-detta-ar-skillnaden> Hämtad 2014-04-04

Sveriges Dövas Riksförbund (2011). *Teckenspråk.*, från <http://www.sdr.org/teckensprak> Hämtad 2014-03-31

Thomasson, A., (2009). *Pedagogers användning av tecken som stöd i förskolan – en studie av fem pedagogers användning av tecken som stöd i verksamhet på förskolan*. Examensarbete, 15 hp. Stockholms Universitet, Specialpedagogiska Institutionen.

Tisell, A., (2003, 15 september). Varför & hur använder man tecken? [Blogginlägg]. Hämtad från, <http://www.teckna.se/>

Tisell, A., (2009). *Lilla boken om tecken: som ett verktyg för kommunikation och språkutveckling*. 1. uppl. Lidingö: Hatten.

Trygg Heister, B., (2010). *TAKK – Tecken som AKK*. Malmö : Södra regionens kommunikationscentrum, SÖK.

Vetenskapsrådet, (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk–samhällsvetenskaplig forskning*, <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> Hämtad 2014-05-01

Bilaga 1: Undersökningsfrågor

Tema 1: Syfte

1. Vad är det första du tänker på när du hör ordet tecken som stöd? Motivera.

2. Vad finns det för behov av TSS i verksamhet?

3. I vilket syfte används TSS i verksamhet?

4. Vem får stöd för TSS? Motivera.

5. Med TSS, vad vill du uppnå i:

Barns lärande:

Pedagogernas lärande:

Verksamhets utveckling:

Tema 2: Genomförande

1. I vilket situation använder du TSS? Ge exempel.
2. Hur använder du TSS? Hur ofta? Ge exempel.
3. Vad har du för material? Hur används materialet?. Ge exempel.

4. Hur är interaktionen mellan pedagogerna och barn med TSS?

5. Hur kan arbetet kontinuerligt dokumenteras och utvärderas?

Tema 3: Möjligheter och begränsningar

1. Vilka hinder upplevde du att använda TSS? Hur har du hanterat dem?
2. Vad finns det för nackdelar med TSS? Motivera.
3. Vad finns det för möjligheter med TSS? Motivera.

4. Vad säger föräldrar om TSS i förskolan.

5. Sedan du använde TSS, vad finns det för resultat i:

Barns lärande:

Pedagogernas lärande.

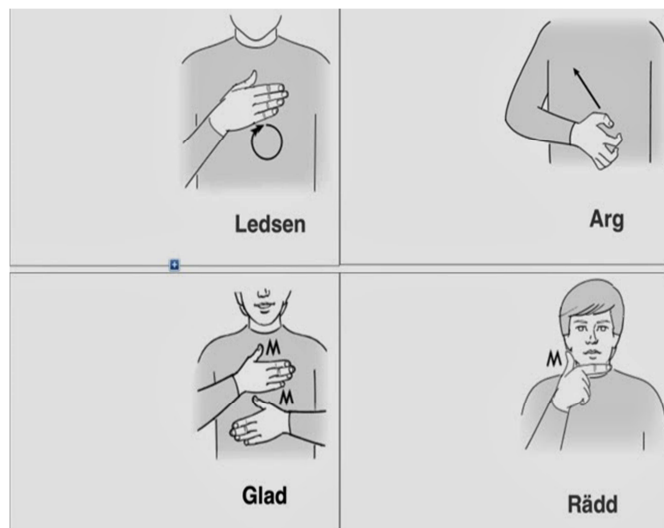
Verksamhets utveckling:

Tema 4: Övrigt

1. Vad tror du om TSS i framtiden i förskolan?

Bilaga 2: Material som används i förskolan

En del av det material som används i förskolan i arbetet med tecken som stöd.



Källa: <https://lh3.googleusercontent.com/-VBmjbwQ5SF8/UrxWJkxsXyI/AAAAAAAAAE84/DHR11ACimpM/s640/blogger-image-1616306067.jpg>



katt



hund



bord



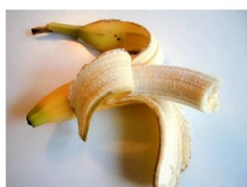
stol



http://www.teckna.se/Teckenblad_A5_del1.pdf



äpple



banan



gul



grön

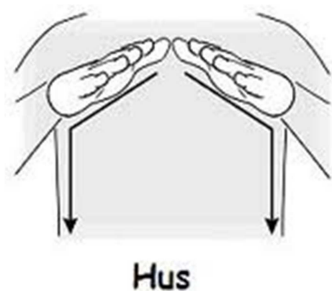


http://www.teckna.se/Teckenblad_A5_del2.pdf

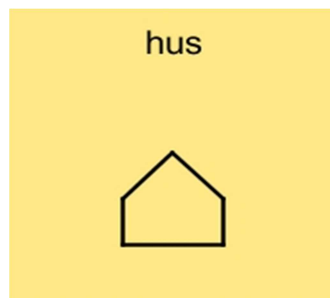
Bilaga 3: AKK ett jämförande exempel

Alternativ Kompletterande Kommunikation

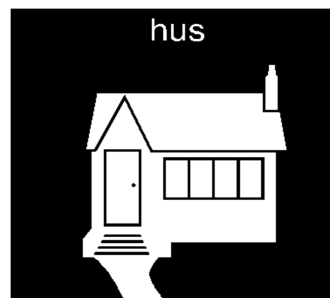
Nedanstående exempel visar hur ordet hus representeras med tecken, bliss och pictogram.



Tecken som AKK⁶



Bliss som AKK⁷



Pictogram som AKK⁸

⁶ <http://3.bp.blogspot.com/-62eUgdKBrlA/Tkfu0ueVSHI/AAAAAAAAAcI/XRNKSlvGQrw/s320/hus+tecken.jpg>

⁷ <http://images1.blissonline.se/images/single/jpeg/sv/top/11/nordic/200/43852559-b50b-4c28-a34b-47f13e69d068/c5842180-d663-4b54-a5c4-65ffba88f239/>

⁸ <http://www2.sundsvall.se/dagcenter73/Image2.gif>

Bilaga 4: För mer information om teckenkurs

Eldorado

Omvägen 2g

412 75 Göteborg

Tel. 031 – 367 94 20

E – post : eldorado@socialresurs.goteborg.se

Folkuniversitetet

Norra Allegatan 6

403 17 Göteborg

Tel. 031 – 10 65 52

E – post : kundcenter.vast@folkuniversitetet.se

Studieförbundet

Vuxenskolan

Örngatan 6

416 67 Göteborg

Tel. 031 – 707 18 00

E-post : gbg@sv.se

Medborgarskolan Göteborg

Molinsgatan 7,

411 27 Göteborg

Tel. 031-755 14 00

E-post : goteborg@medborgarskolan.se